

Корнієнко І. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри історії держави і права*

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНІВ У ПРАЦЯХ Є. В. ВАСЬКОВСЬКОГО

Однією з найбільш помітних постатей у цивілістичній науці XIX –першої половини XX століття в південному регіоні України був Є. В. Васьковський. Свої погляди у цій галузі він виклав у багатьох працях, присвячених загальній частині цивільного права. Роботи цього видатного вченого, правознавця, доктора цивільного права мають чітко виражений теоретичний напрямок. Є. В. Васьковський розробляв в своїх дослідженнях проблеми цивільно-правової науки і, зокрема, досліджував інститут цивільних правочинів. Досить згадати такі його фундаментальні твори, присвячені питанням правочинів, як «Підручник цивільного права» та наукові статті «Набуття рухомого майна від не власника», «Поняття володіння за російським правом» та ін.

Досліджуючи в своїх працях питання недійсності цивільно-правових правочинів, Є. В. Васьковський постійно робив акцент на застосуванні практичного досвіду в широкому сенсі. Він вважав, що теоретичне дослідження може бути вагомим з економічної, соціально-політичної та правової позиції, з урахуванням необхідності удосконалення законодавства, тільки тоді, коли воно буде постійно підкріплюватися матеріалами практики (Є. В. Васьковский. Руководство к применению и толкованию законов: Для начинающих юристов. – М.: Бр. Башмаковы, 1913. – С. 117). Іншими словами можна сказати, що вчений дотримувався позиції: немає нічого більш корисного для практики, ніж добре аргументована теорія.

Науковим дослідженням, в яких Є. В. Васьковський вивчав недійсність правочинів, ніколи не був притаманний тільки теоретичний характер. Вони являли собою органічний сплав теорії і практики. Вважаємо за необхідне зупинитися на окремих важливих положеннях і висновках.

На думку Є. В. Васьковського під правочинами слід розуміти дозволені юридичні дії, які спрямовані на виникнення юридичного наслідку. Одразу хочеться зробити наголос на тому, що викладене поняття є дуже вдалим і сьогодні відображено в багатьох джерелах цивілістики, а також використовується в дослідженнях багатьох вчених.

Як було зазначено нами вище особливу увагу Є. В. Васьковський звертав на питання недійсності правочинів. Він вважав, що недійсність правочинів буває двох видів: безумовна або безпосередня (нікчемна), а також – відносна недійсність, що іменується оспорюваною (Васьковский Е. В. Учебник гражданского права. – Вып. 1. – СПб., 1894. – С. 112).

Упевнено можна сказати, що ця класифікація недійсних правочинів на сьогодні є найкращою в цивільному праві і найбільш повно розкриває ознаки нікчемних та оспорюваних правочинів. Отже, це є, в першу чергу, досягненням науковця-цивіліста Є. В. Вась-

ковського. Також слід додати, що ця класифікація знайшла своє відображення і в Цивільному кодексі України, а саме у ст. 215 глави 16, яка присвячена питанням недійсності правочинів і містить поділ недійсних правочинів на нікчемні та оспорювані (Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 28. 08. 2010 р. № 2258-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.).

Автор неодноразово вказував на відмінності між цими видами недійсних правочинів, які полягають у такому. По-перше, нікчемний правочин вважається юридично не укладеним і не існуючим, натомість оспорюваний правочин є укладеним і має юридичну чинність, поки не буде визнано, що він є недійсним. По-друге, якщо основний правочин (наприклад, позика) є нікчемним, то і додатковий правочин (наприклад, доручення) також буде нікчемним. При оспорюванні головного правочину – додатковий може залишитися дійсним. По-третє, всі права та обов'язки, які набули треті особи на підставі нікчемного правочину, не мають юридичної сили. У випадку, коли треті особи набувають прав та обов'язків на підставі оспорюваного правочину, то вони цілком є дійсними.

Важливо відзначити, що Є. В. Васьковський розрізняв нікчемність початкову і послідовну. Автор вважав, що початкова або першочергова нікчемність має місце у випадках, коли укладений правочин за своєю правовою природою є неправомірним (Васьковский Е. В. Учебник гражданского права. – Вып. 1. – СПб., 1894. – С. 113). Як ілюстрація – наймання будинку без визначення строку і розміру плати, який є нікчемним ще з моменту укладення. Мова йде про порушення істотних умов договору, без яких будь-який правочин вважається неукладеним.

В свою чергу, послідовна нікчемність настає тоді, коли зникає одна із умов, необхідних для існування правочину (Васьковский Е. В. Учебник гражданского права. – Вып. 1. – СПб., 1894. – С. 114). Однак зникнення умови, необхідної для укладення, а не для існування правочину, не тягне за собою його нікчемності. Вчений аргументував це тим, що договори укладені дієздатною особою, яка в подальшому була визнана недієздатною, не втрачають своєї юридичної сили. Однак, якщо зазначена особа втрачала свою правоздатність, то правочини, укладені нею визнаються нікчемними, оскільки дієздатність потрібна тільки для укладення правочинів, а без правоздатності особа взагалі не може вступати в правовідносини.

Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок, що в працях з цивільного права Є. В. Васьковського одне з центральних місць займали питання щодо поняття та видів недійсності правочинів, які автор теоретично поділяв на нікчемні та оспорювані, доповнюючи їх додатковими ознаками та використовуючи практичні матеріали для пояснення цих явищ в системі цивільного права.